

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРОСТИХ АКЦІЙ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЇХ ВІНДИКАЦІЇ

Мартиновський Олександр Валерійович,

аспірант Академії праці, соціальних відносин і туризму

м. Київ, Україна

Чинним національним законодавством не достатньо чітко урегульовані питання правової природи простих акцій та можливості їх віндикації. Щодо цих питань в юридичній науці існують кардинально протилежні позиції, що свідчить про актуальність та необхідність їх науково-теоретичного та практичного обґрунтування і дослідження.

Мета статті полягає у обґрунтуванні підходу щодо простої акції як індивідуально визначеного майна, яке обліковується в системі депозитарного обліку у формі запису на рахунку у цінних паперах, та має відповідні характеристики, які визначені емітентом в умовах їх емісії. При цьому серед основних поставлених завдань – вирішення питання щодо можливості або неможливості акцій бути замінятими та виступати в якості об'єкту віндикації після зміни їх істотних характеристик (номінальної вартості, кількості, розміру статутного капіталу, імені їх власника тощо).

В науковій літературі зустрічаються приклади кардинально протилежних позицій щодо віндикації бездокументарних цінних паперів, якими є акції. Так, Л.М. Саванець вважає, що подаючи віндикаційний позов, позивач зазвичай вказує на їх вид, кількість, міжнародний ідентифікаційний номер, а також зазначає найменування емітента, що є індивідуалізуючими ознаками стосовно бездокументарних цінних паперів, і тому жодних труднощів ідентифікації витребуваного майна немає [1, с. 135]. Натомість, Д.С. Трофименко звертає увагу, що незважаючи на наявність певних обов'язкових реквізитів, які дають змогу ідентифікувати окремі цифрові підписи на депозитарних рахунках, такі цінні папери, потрапляючи на рахунок незаконного володільця, завжди змішуються з іншими з іншими

цінними паперами, і висловлює думку, що бездокументарні цінні папери не можуть бути об'єктом класичної віндикації, що зумовлене тим, що вони фактично не можуть бути повернуті власнику в натурі, їх повернення здійснюється у специфічний спосіб, відмінний від повернення майна в натурі [2, с. 133].

Актуальне легальне визначення акції та інші законодавчі характеристики дозволяє виділити такі характерні її ознаки. Відповідно до визначеної законодавством класифікації цінних паперів, акція віднесена до електронного цінного паперу та відображається у вигляді облікового запису на рахунку в цінних паперах у системі депозитарного обліку цінних паперів. При цьому підтвердженням прав на цінні папери та прав за цінними паперами, що існують в електронній формі, а також обмежень прав на цінні папери у певний момент часу є обліковий запис на рахунку в цінних паперах, що відкривається депозитарною установою. Також, акція є пайовим цінним папером, вся сукупна кількість акцій як часток однакової номінальної вартості становить статутний капітал емітента. Акція як бездокументарний цінний папір може бути лише іменною, та не може бути на пред'явника або ордерною.

Змістом операції за договором купівлі-продажу акцій, який визначає суть такого правочину, є перехід права власності на акції від продавця до покупця, який здійснюється шляхом проведення зберігачем депозитарних облікових операцій (списання, переказу, зарахування, переміщення акцій з/на відповідні рахунки у цінних паперах) відповідно до умов такого договору.

Враховуючи, що кожна акція є іменним цінним папером, яка є частиною статутного капіталу у визначеному емітентом та його акціонерами розмірі, тому кожна акція є незамінною. Незаконне вибуття акції з володіння акціонера не призводить до припинення його права власності на акцію. Тому відновлення права власності акціонера на акції, які незаконно вибули з його володіння, шляхом їх віндикації спрямовано на максимальне відновлення status quo ante, тобто правового становища акціонера по відношенню до

належних йому акцій як іменних цінних паперів. Електронна форма існування акцій на рахунку в цінних паперах у системі депозитарного обліку обумовлює специфіку її віндикації, яка здійснюється шляхом проведення зберігачем (депозитарною установою) депозитарних облікових операцій (списання та зарахування акцій з/на відповідні рахунки у цінних паперах), в результаті якої відновлюється обліковий запис про власника акції як іменного цінного паперу.

Подібні за змістом правові висновки зроблено в постанові від 30.09.2021 Верховного Суду у справі № 910/11388/20, в якій зазначається, що враховуючи недійсність правочину та наявність підстав для витребування акцій, беручи до уваги особливості правового регулювання депозитарного обліку щодо спірних простих іменних акцій бездокументарної форми існування, які зберігаються на рахунку в цінних паперах, відкритому в депозитарній установі (банку), приписи ст. 6 Закону України "Про депозитарну систему України" щодо внесення змін до системи депозитарного обліку стосовно цінних паперів конкретного власника виключно депозитарними установами на підставі, зокрема, судового рішення, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про ефективність та правомірність обраного позивачем такого способу захисту як зобов'язання банку провести безумовну облікову операцію списання простих іменних акцій бездокументарної форми існування, емітованих ПАТ з рахунку у цінних паперах, відкритому на ім'я ТОВ у банку, та зарахувати їх на рахунок у цінних паперах, відкритий в іншій депозитарній установі на ім'я позивача, оскільки задоволення такої вимоги забезпечить повне відновлення прав сторони.

Разом із тим, відновлення правового зв'язку акціонера з акціями, його прав на них, може наштовхнутися на істотні перешкоди або обмеження, які безповоротно унеможливають повернення до попереднього стану акцій, або в певних випадках тягнуть за собою такий тягар, який є цілковито непропорційним відновленню порушеного становища. В окремих випадках,

між вибуттям простої акції з власності акціонера та його зверненням до суду за захистом порушеного права може минути значний період часу, за який відбулась істотна та одночасна зміна індивідуальних ознак простих акцій такого емітента (їх номінальна вартість, міжнародний ідентифікаційний номер, загальна кількість акцій, розмір статутного капіталу тощо). Якщо акції з попередніми індивідуальними характеристиками не існують в системі депозитарного обліку, тому такі акції не існують і не можуть бути об'єктом віндикації.

Враховуючи структуру правових зв'язків, у такій ситуації належним способом захисту прав колишнього акціонера, з володіння якого безповоротно вибули акції, може бути стягнення збитків зі зберігача цінних паперів, з яким у нього був укладений договір про обслуговування рахунка в цінних паперах.

Проста акція – це неподільний іменний емісійний цінний папір, який існує у формі електронного облікового запису на рахунку в цінних паперах у системі депозитарного обліку та посвідчує однакові корпоративні (майнові та немайнові) права його власника щодо їх емітента (акціонерного товариства), вся кількість яких як часток однакової номінальної вартості становить його статутний капітал.

За своєю правовою природою, віндикація акцій спрямована на повернення існуючих акцій, які вибули з володіння акціонера поза його волею, а не на повернення акціонеру їх еквіваленту у розмірі відповідної частки у статутному капіталі цього емітенту. Враховуючи правову природу простої акції як облікового запису на рахунку в цінних паперах у системі депозитарного обліку, її віндикація не може бути направлена на компенсацію у будь-якій формі, в тому числі заміну неіснуючих акцій (які не обліковуються на рахунку в цінних паперах у системі депозитарного обліку) на інші існуючі акції цього емітента.

Віндикація акцій не повинна призводити до анулювання випусків акцій, зміни розміру статутного капіталу акціонерного товариства та

існуючої кількості акцій, оскільки це порушує баланс інтересів емітента та всіх інших акціонерів, які внаслідок цього будуть позбавлені своїх акцій у кількісному виразі, призводить до зайвого та непропорційного втручання в питання діяльності емітента, покладає на нього, а також інших акціонерів надмірний індивідуальний тягар, що є несправедливим та суперечить гарантіям, які передбачені статтею 1 Протоколу №1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Належним способом захисту права власності колишнього акціонера на прості акції, які безповоротно вибули з його володіння поза його волею та не існують в системі депозитарного обліку, є стягнення збитків з депозитарної установи в разі порушення або неналежного виконання нею своїх зобов'язань перед акціонером за договором про обслуговування рахунка в цінних паперах власнику цінних паперів.

Список використаних джерел

1. Саванець Л.М. Перехід прав за бездокументарними цінними паперами: цивільно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Львів, 2013. 207 с.

2. Трофименко, Д. С. Практичні аспекти віндикації бездокументарних цінних паперів. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету: серія: Право*. 2016. Т.1. Вип. 41. С.130-135.